УДК 09:027.02(477.88-25)(092)

ДОКУМЕНТИ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ У СКЛАДІ СПЕЦФОНДУ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В. СТЕФАНИКА АН УРСР

Леся Кусий

кандидатка наук із соціальних комунікацій, наукова співробітниця відділу рукописів
ЛННБ України ім. В. Стефаника

ORCID ID: https //orcid/org/0000-0002-7560-3696
DOI: https://doi.org/10.37222/2524-0315-2024-16(32)-16

Здійснено аналіз масиву архівних документів, які за наказами органів цензури були вилучені з відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР як ідеологічно шкідливі та передані на зберігання до відділу спецфондів. Значну кількість документів уперше впроваджено до наукового обігу.

Ключові слова: *Львівська філія Бібліотеки Академії наук УРСР, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР, відділ рукописів, бібліотечна цензура, спецфонд, особові архіви, колекційні збірки.*

Постановка проблеми. Відділ спецфондів, створений у Львівській філії Бібліотеки АН УРСР у травні 1940 р. для забезпечення ідеологічної чистоти її фондів, проіснував в установі майже пів століття[1]. Цей автономний структурний підрозділ бібліотеки з дуже обмеженим доступом для дослідників був породженням радянської цензури, яка становила основу державної бібліотечної політики, спрямовану на вилучення і часткове знищення з ідеологічних та політичних міркувань «ворожих» для влади друкованих видань, рукописних, архівних та інших документів. У ширшому розумінні спецфонди в радянських бібліотеках були однією з форм обмеження інтелектуальної свободи суспільства, засобом знищення історичної пам'яті про визначні періоди історії України, зокрема українські національно-визвольні змагання 1917–1921 рр., діяльність ОУН, УПА, репресії радянського тоталітарного режиму проти

© Кусий Л., 2024

[1] Відділи спецфондів у бібліотеках України були ліквідовані згідно з наказом Головліту УРСР від 17.01.1990 р.

представників української національної еліти та багато інших невигідних для влади подій і фактів, які з волі державного ідеологічного апарату на тривалий час були недоступними для вивчення і використання.

Мета статті – здійснити предметно-тематичний аналіз комплексу архівних документів, які з політико-ідеологічних міркувань були вилучені з відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника АН УРСР (далі – ЛНБ) і передані на зберігання до спецфонду. Усе, що не вписувалося в рамки радянської ідеології, мало бути надійно схованим від читачів і дослідників. Так під забороною опинилися вартісні документальні масиви про справжню історію, невигідну для тогочасної правлячої системи.

Методологія. У статті застосовано методи аналізу й узагальнення, які в сукупності з проблемно-тематичним, описовим та хронологічним стали важливим механізмом для розкриття теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання окресленої тематики були частково висвітлені в документальному нарисі Л. Кусий «Історія відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР» (Львів, 2015). Запропонована до уваги публікація доповнює нарис нововиявленими документами та розкриває окремі епізоди діяльності цього секретного підрозділу бібліотеки.

Виклад основного матеріалу. Перегляд окремих особових фондів українського сектора відділу рукописів Львівської філії Бібліотеки АН УРСР розпочався відразу після її створення. Згодом із різних масивів та колекцій працівники спецфонду почали масово вилучати тематичні комплекси документів і несистематизовані матеріали *[4]*. Потрібно зауважити, з кожною новою зміною політичного курсу в країні коло документів обмеженого допуску розширювалось і водночас посилювалися заходи щодо їхньої доступності.

Найбільшу кількість вилучень відділ рукописів зазнав у 1975–1980 рр., що документально підтверджують записи у «Журналі передачі архівних матеріалів у «спецфонд» за 1975–1983 рр.». Передувало цьому засідання Вченої ради бібліотеки у квітні 1974 р., на якому розглядали питання «Про роботу відділу рукописів ЛНБ АН УРСР за 1972–1973 рр.» *[7, арк. 1]*. Очевидно, це було пов'язано з початком роботи над плановим анотованим путівником

«Особисті архівні фонди відділу рукописів ЛНБ АН УРСР»[2], який мав на меті подати загальну інформацію про склад і зміст особистих архівів тієї частини рукописних фондів бібліотеки, до якої проявляли найбільший інтерес науковці і куди в жодному випадку не могли потрапити «ідеологічно-шкідливі» документи. Доповідали завідувач відділу рукописів В. І. Лучук[3] та голова комісії з перевірки стану роботи цього підрозділу, завідувач відділу спецфондів ЛНБ О. П. Кущ. Членами комісії були керівники відділів ЛНБ: бібліографії – М. П. Гуменюк та рідкісної книги – В. О. Мінаєва. Комісія ознайомилася зі змістом фондів, відкритих для користування, і в спеціально створеній «Довідці» зазначила, «що з ідейно-політичної точки зору в минулі роки проявлялись певні елементи об'єктивізму. Працівники відділу рукописів, упорядковуючи той чи інший фонд і складаючи на нього картотеку, не відокремлювали ідейно-шкідливі матеріали, а залишали їх разом з іншими. Картки на такі матеріали включалися в загальну картотеку фонду, якою вільно можуть користуватися читачі відділу» *[7, арк. 14]*.

Насамперед під перегляд потрапили особові архівні фонди, зокрема, архів *Богдана Ігоря Антонича* (Ф. 10). За висновком комісії, при його опрацюванні було допущено ряд недоліків. Так, при ознайомленні зі справою Ант.56/П-1 «Українська бібліотека імені С. Петлюри в Парижі» виявилося, що «матеріал, який в ній міститься,

---

[2] Особисті архівні фонди відділу рукописів : анот. покажчик / наук. ред. Є. М. Гуменюк ; уклали: Є. М. Гуменюк, П. Г. Баб'як, О. О. Дзьобан. Львів, 1977. 188 с.

[3] Лучук Володимир (27.08.1934–24.09.1992) – український поет, перекладач з усіх слов'янських мов. Закінчив Львівський університет ім. І. Франка (1958). 1957–1958 р. працював у львівській молодіжній газеті «Ленінська молодь» (пізніше «Молода Галичина»), 1958–1963 рр. – старший редактор відділу поезії в редакції журналу «Жовтень» (тепер «Дзвін»), упродовж 1969–1975 рр. – завідувач відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР, у 1981–1984 рр. – завідувач редакції підручників для шкіл із польською мовою викладання (львівської філії видавництва «Радянська школа»). Останній рік свого життя працював науковим співробітником у новоствореному Львівському відділенні Інституту літератури ім. Т. Шевченка. Член Спілки письменників України з 1960 р. Лауреат премії ім. Лесі Українки (1995, посмертно). Поезії Володимира Лучука перекладені понад двадцятьма мовами.

ніякого відношення ні до творчості поета Антонича, ні взагалі до нього не має. Це – лист з Парижа до редакції львівського націоналістичного журналу «Дажбог» про те, що в Парижі відкрито вищезгадану бібліотеку, яка обслуговує українських емігрантів. Оскільки особисто Антонич співпрацював з редакцією журналу «Дажбог», очевидно, цей лист був серед його паперів. При опрацюванні цього фонду, безумовно, згаданий лист треба було відокремити» *[7, арк. 14]*. У підсумку його було вилучено та передано до спецфонду.

Також було виявлено, «що в справі Ант.44/П-1 містяться документи Головної Ради «Українського католицького союзу» з нагоди присудження поету Б. І. Антоничу літературної нагороди за «Книгу Лева». У справі Ант.26/П-1 містяться оригінали листів фашистського поета Євгена Маланюка. У справі Ант.42/П-1 є листи поетеси-фашистки Олени Теліги та інші» *[7, арк. 15]*. Ця кореспонденція теж попрямувала на полиці секретного відділу.

Переглянувши особовий архів літературознавця, мовознавця та фольклориста, академіка *Михайла Возняка* (Ф. 29), комісія виявила, що «у справі № 281 міститься 46 листів до нього від Володимира Дорошенка. Зокрема, в листі від 17 лютого 1918 р. він писав М. Возняку: «З України страшні вісті. Не знати, чи не повісили большевики Грушевського» *[7, арк. 15]*. Згодом з архіву М. Возняка було вилучено листи від Михайла Грушевського (52 лл., 1912–1932), Аркадія Любченка (1 л., 1940), Осипа Назарука (4 лл., 1915–1921) та його працю «Характеристика старшини УСС. Олена Степанівна, хорунжий УСС» (22 арк., 1915), листи архієпископа Холмського і Підляського Іларіона (Огієнка) (11 лл., 1911–1933, 1942), а також картотеки з його архіву, листування з Романом Смаль-Стоцьким (8 лл., 1936–1939) та ін.

Особливу увагу члени комісії приділили архіву НТШ (Ф. 1). У «Довідці», зокрема, було зазначено, що у справі № 860 містяться автографи статей «фашиста» Дмитра Донцова «Гроза війни і українська соціалдемократія» і «Лист до фельдфебеля Л. Н. Толстого». У справі НТШ/766 знаходиться оригінал статті петлюрівського генерала-хорунжого Всеволода Петріва, причому картка на це прізвище стоїть у читацькій картотеці» *[7, арк. 15]*. Водночас комісія зазначила, що у названому фонді «є велика і цікава епістолярна спадщина. Але вона абсолютно не упорядкована (не відомо, скільки в тій чи іншій справі є листів та інших матеріалів) та засмічена

листами таких заборонених авторів як: Д. Донцов, О. Назарук, У. Самчук, О. Теліга, Є. Маланюк та інші» *[7, арк. 15]*.

Докладно ознайомившись із фондом «Просвіта», комісія відмітила, що у справі «64/П-11 «Борцям за правно-обігову вартість українських державних грошей» на 40 сторінках рукопису прославляються петлюрівські гроші, причому картка на цю справу внесена у читацьку картотеку. А у справі 65/П-11 цього ж фонду «Гідно вшанувати посвячений прапор» лежить ніким не завірена машинописна копія статті про посвячення Шептицьким прапору львівської «Просвіти». Окремо знаходяться справи «Матеріали Володимира Винниченка» і «Матеріали про А. Шептицького». Ці справи не взяті на облік і ніде не відбиті» *[7, арк. 15]*.

У висліді комісія дійшла висновку, що «загальний стан зберігання рукописних фондів ще далеко не відповідає тим вимогам, які ставляться перед радянською архівною справою» *[7, арк. 15]*. Стосовно цього питання Вчена рада ЛНБ ухвалила окрему постанову з переліком низки рекомендацій. Завідувач відділу В. І. Лучук після надання відповідних пояснень отримав вказівку негайно виправити ситуацію. У вересні 1975 р. він зрікся цієї посади. Її обійняла Л. М. Паніна – колишня завідувачка бібліотеки Будинку політпросвіти Волинського ОК КПУ, яка свою кар'єру в ЛНБ розпочала з посади старшого бібліотекаря відділу спецфондів.

За наступні роки під її керівництвом переглянуто 10 591 од. зб. рукописного фонду з метою відбору матеріалів обмеженого користування. До спецфонду було передано 685 документів, про що Л. М. Паніна доповіла 13 червня 1977 р. на виробничій нараді при директорові, де розглядали питання «Про хід виконання постанови Ради при директорі від 7 квітня 1974 р. «Про роботу відділу рукописів». У співдоповіді О. П. Кущ зазначив, що саме з приходом на посаду Л. М. Паніної у відкритих фондах відділу рукописів, «засмічених» ідеологічно-шкідливими матеріалами, які не відокремлювалися при впорядкуванні, що сприяло непотрібній їх популяризації, наведено відносний порядок. На проведення цієї роботи було витрачено багато зусиль і часу як головних спеціалістів відділу рукописів, так і працівників спецфонду *[6, арк. 48–51]*.

Аналіз звітної документації спецвідділу показує, що від 1984 р. кількість вилучених рукописних матеріалів (кирилицею) не збільшувалась і станом на 1.09.1987 р. становила 901 од. зб.

Після розформування спецвідділу[4] до відділу рукописів разом із вилученими документами було передано їхню реєстраційну картотеку. У ній нараховувалося 1060 карток – крім кириличних, туди долучили документи польською та німецькою мовами.

Матеріали цієї картотеки можна згрупувати так:

1. Документи з особових архівів (листування, творчі рукописи, біографічні матеріали).
2. Листування окремих осіб.
3. Листування інституцій, установ та організацій.
4. Матеріали з історії національно-визвольних змагань 1917–1923 рр.
5. Документи часу І Світової війни.
6. Документи часу ІІ Світової війни.
7. Документи про ОУН-УПА.
8. Матеріали з історії релігії та церкви.
9. Персоналії церковних діячів.
10. Різне.

На підставі кількісного аналізу всього масиву вилучених до спецфонду документів можемо зробити висновок, що найретельніших чисток зазнав епістолярій Архіву редколегії «Української Загальної Енциклопедії»[5] (Ф. 252), який сформувався у Львові впродовж 1929–1934 рр. У липні 1934 р. редколегія УЗЕ вирішила передати редакційний архів до бібліотеки НТШ. Після приходу на Західну Україну радянської влади 1940 р. його передали до фондів відділу

[4] У лютому 1990 р. відділ спецфондів реорганізовано у сектор рідкісних видань XIX – І пол. XX ст. відділу рідкісної книги ЛНБ. Наприкінці січня 1992 р. сектор було виведено зі структури відділу РК і на його базі створено відділ рідкісних видань кінця XIX – початку XX ст. Виконувати обов'язки завідувача (за сумісництвом) довірили новопризначеному заступнику директора з бібліотечної роботи Т. Б. Паславському.

[5] Українська загальна енцикльопедія «Книга знання» (УЗЕ) – перша енциклопедія українською мовою, видана у Львові у трьох томах (1930–1933). Головний редактор – Іван Раковський. УЗЕ була побудована за зразком аналогічних чеських, польських та німецьких проєктів, але мала самостійне значення в ділянці інформації про Україну: близько 8 000 українознавчих гасел (на бл. 34 000 усіх) і багатий (322 сторінок) відділ «Україна». Це видання вперше у вітчизняній історії подало дуже детально опрацьовані персоналії, а також численні статті, присвячені культурі та визвольним змаганням в Україні.

рукописів новоствореної Львівської філії Бібліотеки АН УРСР, де він перебував до 1980 р. Тоді на нього було складено тимчасовий опис і передано на постійне зберігання до спецвідділу.

Варто зазначити, що прийшовши у вересні 1939 р. на Західну Україну, більшовицькі цензори відразу знищили усі віддруковані аркуші УЗЕ, а також готові кольорові вставки, карти, таблиці, переплавили гранки й кліше. Видання потрапило до категорії особливо небезпечної націоналістичної літератури, тому з такою загостреною увагою переглянуто та почищено архів редакції.

Передусім до спецфонду відправили кореспонденцію засновників та організаторів УЗЕ: головного редактора видання Івана Раковського, засновника видавництва УЗЕ Василя Микитчука та члена видавничого комітету Івана Пашкевича. Туди ж було передано машинописні копії листів редакції УЗЕ до адресатів за 1929–1931 рр. (747 арк.), 1931–1933 рр. (1073 арк.), 1933–1935 (808 арк.), листування з авторами, видавництвом та ін. за 1933 р. (476 арк.), проспект видання (2 арк.).

Тотальному вилученню з Архіву УЗЕ підлягала кореспонденція громадсько-політичних та військових діячів доби національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., передусім періоду Української Народної Республіки (УНР). Багато з них були творцями УЗЕ, авторами її гасел. Радянська влада намагалася стерти з пам'яті української історії будь-які згадки про них, заховавши у закриті секретні сховища відповідні архівні джерела. Серед вилучених редакційних документів опинилася кореспонденція таких відомих представників українського національно-визвольного руху як: *Ананій Волинець* – керівник збройного опору на Гайсинщині (Вінницька обл.), офіцер Армії УНР, видавець часопису «Повстанець» (страчений органами НКВС 1941 р.); *Роман Дашкевич* (автор УЗЕ) – полковник Армії УНР, один із засновників української артилерії (подав біографічну інформацію про *Володимира Заріцького* – старшину Корпусу Січових стрільців і Армії УНР); *Осип Думін* (автор УЗЕ) – сотник УСС і Армії УНР, військовий діяч УВО (очолював відділ розвідки), письменник (страчений органами НКВС 1945 р.); *Володимир Колосовський* (автор УЗЕ) – начальник розвідувального відділу Генерального Штабу Збройних сил Армії УНР; *Гліб Лазаревський* – перший помічник старшого військового

прокурора УНР (1918), прокурор Найвищого суду УНР (1919); *Харитон Лебідь-Юрчик* – заступник міністра фінансів УНР, директор Державної скарбниці УНР, під безпосереднім керівництвом якого було створено перший в історії України державний бюджет; *Микола Маринович* – начальник Генерального штабу УГА, у листопаді 1918 р. керував бойовою операцією у Львові (навесні 1944 р. закатований радянськими партизанами); *Всеволод Петрів* (автор УЗЕ) – генерал-хорунжий, начальник Генерального штабу Армії УНР; *Михайло Садовський* – полковник Армії УНР, начальник Похідної канцелярії Військового Міністерства; *Микола Чеботарів* – полковник Армії УНР, керівник української контррозвідки (подав біографічну інформацію про *Юрія (Георгія) Капкана* – полковника Армії УНР, командувача військами УЦР (після 1919 р. зник безвісти, очевидно, ліквідований більшовиками); *Віктора Куща* – генерала-хорунжого, начальника оперативного відділу штабу Армії УНР; *Миколу Янчевського* – генерала-хорунжого Армії УНР; *Петра Ярошевича (Єрошевича)* – генерала-хорунжого Армії УНР (схоплений органами НКВС 1945 р., загинув у концтаборі) та ін.); *Павло Шандрук* (автор УЗЕ) – генерал-хорунжий Армії УНР; *Микола Шаповал* – генерал-хорунжий Армії УНР; *Святослав Шрамченко* (автор УЗЕ) – капітан-лейтенант військово-морського флоту УНР, начальник Генерального морського штабу (1921–1922), письменник; *Олександр Шульгин* (автор УЗЕ) – перший міністр закордонних справ УНР та ін.

Поза тим до спецфонду вилучили мемуари, воєнно-історичні хроніки, біографічні нариси авторів – учасників військових подій 1917–1920 рр., які опинилися в таборах інтернованих вояків УГА. Серед них: *Павло Лах* «Під Жмеринкою. Спогади про 1919 рік» (Тухоля, 1920), *Теодор Пилипівський* (сотник) «Архів І Галицького Корпусу» (Тухоля, 1920), *Петро Регуш* (хорунжий) «Інтендатура І Галицького Корпусу. Записки...» (Тухоля, 1920), *Роман Цегельський* «Запасна сотня ім. кн. Василька в Теребовлі...» (Тухоля, 1920), *Семен Юрчук* «До історії У.Г.А. (Про Господарський Уряд ІІ Українського Галицького Корпусу)», праця *Всеволода Петріва* «До історії формування війська на Україні під час революції» (машинопис обсягом 28 арк.), мемуари *Івана Фенціва* «Спомини з світової війни» (автограф обсягом 37 шкільних зошитів), «В брудах

світової війни (Спогади)» *Володимира Левинського* (35 арк.), «З Києва до Львова (Спогади емігранта)» *Василя Вишнивецького* та ін.

Окрему чисельну групу вилучених з архіву УЗЕ документів становить кореспонденція відомих українських громадсько-політичних діячів, дипломатів, учених, правників, істориків, педагогів, журналістів, більша частина яких у різний час вимушено емігрувала. Серед них: Іван Боберський (автор УЗЕ), Ілько Борщак, Микола Гнатишак (автор УЗЕ), Володимир Гуркевич, Микола Дерев'янко (автор УЗЕ), Роман Домбчевський, Микола Залізняк, Лев Когут (автор УЗЕ), Дмитро Корбутяк, Мирон Кордуба, Іван Крип'якевич (автор УЗЕ), Володимир Кубійович (автор УЗЕ), Зенон Кузеля (автор УЗЕ), Володимир Левицький (автор УЗЕ), Леон Лукасевич (автор УЗЕ), Лука Мишуга, Євген Онацький, Роман Перфецький, Пилип Пилипчук, Михайло Рудницький (автор УЗЕ), Данило Стахур, Ярослав Стешенко, Кирило Студинський, Микола Творидло (автор УЗЕ), Омелян Терлецький, Кирило Трильовський, Петро Франко, Євген Храпливий (автор УЗЕ) та ін. Важливо зазначити, що архіву УЗЕ були вилучені чисельні матеріали, зібрані до біографії Михайла Грушевського (30 арк.).

Під вилучення потрапила й велика кількість кореспонденції від представників української культурної еліти: письменників, літературознавців, видавців, художників, мистецтвознавців, композиторів, музикологів, театрознавців, акторів. Це зокрема: Микола Анастазієвський, Ольга-Олександра Бажанська, Михайло Бойчук, Григорій Гануляк, Лев Гец, Микола Гнатишак (автор УЗЕ), Святослав Гординський (автор УЗЕ), Євген Деслав (Слабченко), Роман Заклинський, Петро Карманський (автор УЗЕ), Олена Кисілевська, Філарет Колесса (автор УЗЕ), Богдан Лепкий (автор УЗЕ), Зенон Лисько (автор УЗЕ), Костянтина Малицька (автор УЗЕ), Антін Манастирський, Модест Менцинський, Василь Перебийніс, Іван Рубчак, Іларіон Свєнціцький (автор УЗЕ), Федір Стешко (автор УЗЕ), Михайло Таранько, Іван Труш та ін.

Поміж вилученого епістолярію редколегії УЗЕ – кореспонденція відомих українських церковних діячів, богословів, істориків української церкви: Василя Біднова (автор УЗЕ), митрополита Іларіона (Огієнка), ректора Львівської греко-католицької богословської академії Йосипа Сліпого, Гавриїла Костельника (автор УЗЕ) та ін.

Готуючи до друку УЗЕ, стало зрозуміло, що професорові Івану Раковському не вдасться одному впоратися з редагуванням величезних обсягів присланого звідусіль матеріалу. Тому видавничий комітет переконав допомогти йому в цій роботі знаного філолога, ректора Українського педагогічного інституту в Празі Василя Сімовича, який взявся за редагування розділу «Україна». Він, у свою чергу, із середовища української еміграції в Чехословаччині залучив понад два десятки висококваліфікованих фахівців у різних галузях знань, що гарантувало належний науковий рівень видання *[2]*. Головно це були представники професорсько-викладацького складу Українського Вільного Університету та Українського Педагогічного Інституту імені Михайла Драгоманова в Празі, а також професори та лектори Української Господарської Академії в Подєбрадах, зокрема: Кузьма Безкровний, Сергій Бородаєвський, Гаврило Гордієнко, Леонід Грабина, Станіслав Дністрянський, Мирон Дольницький, Віктор Доманицький, Борис Іваницький, Степан Риндик, Валентин Садовський, Степан Сірополко[6], Володимир Січинський, Левко Чикаленко, Андрій Яковлів та ін. Ці українські вчені потрапили під радянські цензурні заборони як політемігранти та автори «націоналістичної» УЗЕ.

Зауважимо, вартісний масив епістолярію Архіву УЗЕ можна розглядати як цінне джерело біографічних і просопографічних досліджень *[8]*.

1992 року Архів УЗЕ разом із вилученими з нього у різний час матеріалами повернули до відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. На нього було складено три інвентарні описи: Опис І. Архів редколегії «Української загальної енциклопедії у Львові». IX.1929 – II.1935 (1117 од. зб.); Опис ІІ. Редакція «Української загальної енциклопедії у Львові». Матеріали словникової частини «УЗЕ». Картотека. 1930–1935 рр., 17 коробок (1094 од. зб.); Опис ІІІ. Редакція «Української загальної енциклопедії у Львові». Матеріали не використані у словниковій частині «УЗЕ». Картотека. 1930–1935 рр., 1 коробка (103 од. зб.).

---

[6] У реєстраційній картотеці рукописних документів спецфонду рукою його завідувача О. Куща на картці з описом листування Степана Сірополка з редакцією УЗЕ написано: «Вопли воинствующего националиста и русофоба!».

У 1975–1980 рр. і надалі масово вилучали «ідеологічно шкідливі» документи з особових архівів українських діячів. Так, літературознавець, бібліограф, педагог, краєзнавець та громадський діяч *Євген Юлій Пеленський* перед від'їздом на еміграцію 1939 року передав свій архів на депозит бібліотеці НТШ. Згодом його передали до фондів відділу рукописів Львівської філії Бібліотеки АН УРСР і до 1991 р. зберігали у законсервованому вигляді у спецвідділі як архів політичного емігранта, нікому не видавали, про його існування та зміст нічого не повідомляли *[3; 5]*.

Основну частину архіву Є. Ю. Пеленського (Ф. 232) складає листування, меншу – творчі та інші матеріали осіб, які були з ним пов'язані. Під вилучення потрапила значна частина кореспонденції, яка стосувалася видавничої та наукової діяльності Є. Ю. Пеленського, передусім за той час, коли він працював редактором літературно-мистецького журналу «Дажбог» (1932–1934), з точки зору радянських ідеологів, видання націоналістичного спрямування. Це листи від авторів та прихильників журналу, педагогів, літературних та інших діячів, які надсилали матеріали, головно автобіографії, до «Словника західноукраїнських письменників», який Є. Ю. Пеленський готував до друку (1931–1934), листи від представників української діаспори (1924–1937).

Ці документи інформують про окремі сторінки життя і творчої діяльності відомих, малознаних або зовсім невідомих учасників українського літературного, культурного, наукового та громадського життя кінця 20-х та 30-х рр. XX ст., доповнюють новими епізодами біографію Є. Ю. Пеленського. Серед кореспондентів: Олесь Бабій, Микола Бажанський, Володимир Безушко, Ярослав Біленький, Михайло Білик, Василь Бобинський, Лідія Бурачинська, Іван Бучко, Катря Гриневичева, Євген Грицак, Дмитро Донцов, Дмитро Дорошенко, Ольга-Олександра Дучимінська, Аркадій Животко, Роман Завадович, Богдан Загайкевич, Петро Зленко, Всеволод Змієнко, Петро Ісаїв, Богдан-Адам Кабарівський, Ілько Калічак, Іван Керницький, Наталена Королева, Уляна Кравченко, Святослав Лакуста, Богдан Лепкий, Юрій Липа, Євген Маланюк, Леонід Мосендз, Петро Мурський, Іван Огієнко, Ольга Олійник, Володимир Радзикевич, Михайло Рудницький, Роман Савицький, Улас Самчук, Степан Сірополко, Володимир Січинський, Степан Смаль-Стоцький, Олена Цегельська, Константин Чехович та ін.

З архіву Михайла Возняка було вилучено 13 листів Є. Ю. Пеленського до нього за 1926, 1927, 1929, 1941, 1942, 1943 рр.

До категорії вилучених потрапили також листи від українських видавництв, товариств та установ, з якими співпрацював Є. Ю. Пеленський: редакції видавництва «Ізмарагд», товариств «Пласт», «Просвіта», «Рідна школа», «Учительська Громада», Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі, Музею визвольної боротьби України у Празі.

Продовжували вилучати документи з архіву поета, прозаїка, перекладача, літературознавця *Богдана Ігоря Антонича* (Ф. 10), про що зазначено на початку статті. За радянської влади його вважали аполітичним поетом-містиком, забороняли цензурою. Його твори десятки років зберігали на закритих полицях спецфондів. «Під арешт» потрапила й значна частина матеріалів з архіву поета, головно листування за 1933–1935 рр. Це листи до нього від: батьків Василя та Ольги Антоничів, Ярослава Біленького, Ірини Вільде, Лева Геца, Святослава Гординського, Дмитра Донцова, Михайла Дяченка, Ярослава Дригинича (псевд.: Ярослав Ярий, Вадим Лесич; справжнє прізвище Володимир Кіршак), Йосипа Застирця, Володимира Ласовського, Петра Ісаїва, Юрія Липи, Євгена Маланюка, Михайла Мухина, Олени Теліги та ін. Багато перелічених осіб після приходу на Західну Україну радянської влади або під час ІІ Світової війни емігрували за кордон, а отже, потрапили до розряду «зрадників, націоналістів і фашистів».

Вартісним джерелом для дослідників життя і творчості Б. І. Антонича є листи до нього від нареченої Ольги Олійник, які теж перебували під забороною.

Поет співпрацював з редакціями часописів: «Ми» (Варшава), «Наш приятель» (Львів), «Наш світ» (Луцьк), «Наша культура» (Варшава), «Новий час» (Львів). Листування між ними теж підлягало вилученню.

Богдан Ігор Антонич займався літературознавчою та перекладацькою діяльністю, зокрема, вів літературну хроніку в журналі «Дажбог». До спецфонду потрапили: переклад поезії Ґустава Фальке, переклад Івана Крушельницького статті Вальдена Ґерварта «До формування нового мистецтва» з правкою Б. І. Антонича, стаття Ірини Вільде «Антонич Богдан Ігор (Спроба портрету)» (Львів, 1936),

верстка статті Володимира Гаврилюка «Олекса Новаківський» з правкою Б. І. Антонича, верстка оповідання Ростислава- Романа Єндика «Пояс чеснотливости» з правкою Б. І. Антонича, портрети Б. І. Антонича, фотокопії та малюнки до його книг пензля близького товариша поета Володимира Ласовського[7].

Лише 1989 року за рішенням створеної в ЛНБ незалежної експертної комісії зі спецфонду було вилучено та повернено до чинних фондів 12 поетичних збірок Б. І. Антонича та 7 папок його архіву *[1]*.

З-поміж інших архівних зібрань вилучень зазнали, зокрема, такі особові архіви: генерального вікарія української католицької Митрополичої Капітули у Львові, церковного письменника та перекладача *Олександра Бачинського* (було забрано до спецфонду весь архів діяча); етнографа, фольклориста, мовознавця, літературознавця, мистецтвознавця, перекладача та громадського діяча *Володимира Гнатюка:* вилучено листи до нього від Михайла Грушевського (27 лл. і записок, 1902–1926), Володимира Дорошенка (40 лл., 1900–1925), Дмитра Дорошенка (25 лл., 1906–1926), Сергія Єфремова (17 лл., 1902–1926) та ін.; бібліографа, видавця, перекладача та громадського діяча *Івана Калиновича:* вилучено, зокрема, матеріали до його бібліографічного словника, головно автобіографії (25 арк.), бібліографію праць Володимира Дорошенка (більше 1000 арк.), Осипа Назарука (42 арк.), Миколи Хвильового (49 арк.), Івана Огієнка (53 арк.) та ін.

Значних чисток зазнав родинний архів *Барвінських:* з нього було вилучено, зосібна, кореспонденцію Михайла Грушевського, Дмитра Дорошенка, Володимира Залозецького, Володимира Левинського, Костя Левицького, Івана Огієнка, Євгена Петрушевича та ін.

З родинного архіву *Заклинських* цензори, зокрема, реквізували листування Богдана Заклинського за 1913–1917 рр., спогади Ростислава Заклинського (49 шкільних зошитів) та ін.

До відділу спецфондів тотально вилучали документи, пов'язані з іменем Митрополита *Андрея Шептицького*. Це, наприклад, його листи до Богдана Барвінського, (6 лл., 1938–1942, Львів), Олександра

[7] Ласовський Володимир – маляр-експресіоніст із Галичини, учень О. Новаківського та Ф. Леже в Парижі (1933),співорганізатор мистецької групи «Руб» у Львові, член АНУМ, на еміграції в Австрії, Аргентині, США.

Барвінського (1 л., 1919, Перемишль), (19 лл., 1845–1926, Львів), Михайла Возняка (1911, 1931, 1937, Львів), Ізидора Глинського (1911, 1927, Львів), протоколи конференцій єпископів... за 1902–1939 рр. (45 арк.), різні богословські писання (36 арк., б. м., б. д., чорнові рукописи), а також матеріали, які стосувалися смерті та похорону цього видатного церковного діяча (9 арк., листопад 1944, 4 фото), листи та телеграми на ім'я Митрополита Йосипа Сліпого з приводу смерті А. Шептицького (20 листів, листопад 1944), виголошені співчуття, клепсидра та ін. (70 арк.), матеріали про організацію похорону (16 арк., 1–5 листопада 1944 р.), 30 різних документів про А. Шептицького за 1906–1944 рр., фотопортрет Митрополита.

У відділі спецфондів зберігали низку нотно-музичних матеріалів, вилучених з архіву *Ярослава Ярославенка (Вінцковського).* Серед них його твори «На стягах блакитних», «Гей, Україна над усе», «Вірлине в нас око», «Походові пісні»(«Ми лицарі Червоної калини» та ін.), «Співаник «Торбана». 1913–1923 (25 арк., Львів, друк. з авторською коректурою) та ін.; твори Дениса Січинського «Січ в поході», «На волі», слов'янські гімни Остапа Нижанківського, Кирила Стеценка «Слава Вкраїні»; ноти на слова Гр. Чупринки, муз. К. Стеценка (автограф, на обкладинці присвята Я. Ярославенку 28.03.1918, Київ), Філарета Колесси «Наша дума». Народні пісні для мішаного хору. Партитура. Голоси. («Ще не вмерла Україна» та ін., б. м., б. р.).

Окремо виділимо потужний блок вилучених до спецвідділу автографів науково-популярних статей, дослідницьких матеріалів та бібліографічних праць. Для прикладу наведемо такі: «В обороні рідного театру» Осипа Боднаровича (26 арк.), «Література у фашистівській Італії» (4 арк.) та «Чужинці у Венеції» (7 арк.) Миколи Гурка, «Завваги про сучасне мистецтво» Володимира Ласовського (7 арк.), «Український театр і Михайло Старицький» Богдана Романенчука (7 арк.), «Бальзак в Україні» Федора Савченка (5 арк.), дослідження Івана Калиновича «Жертви війни (УСС). Матеріали про кладовища, де поховані УСС-и» (306 арк.), бібліографічна довідка Василя Біднова «Література про гроші на Україні», бібліографічний огляд української військової літератури за 1914–1931 рр. Корнія Купчанки (20 арк.), курс лекцій для студентів Богословської академії у Львові «Історія української католицької церкви». Т. 1 (592 арк.), Т. 2 (арк. 593–1172) Миколи Чубатого та ін.

Цікавість у літературознавців можуть викликати вилучені до спецфонду оригінали художніх творів окремих авторів. Головно це – автографи поезій маловідомих або майже невідомих учасників літературного процесу в Галичині: Івана Атаманюка, Панаса Бідного (справжнє прізвище Іван Скопюк), Дмитра Гавриша (псевдонім Дмитро Верховинець), Ярослава Дзиндри, Михайла Дяченка (псевдонім Марко Боєслав), Нестора Жилича (псевдонім Любомир Кам'янський), Романа Завадовича, Ярослава Заремби, Івана Зубенка, Дмитра Корбутяка, Юрія Косача, Ярослава Курдидика, Василя Трача, Юрія Федоровича та ін. Головно це поетичні твори, які надсилали автори для публікації у львівських часописах.

Серед масиву переданих до спецвідділу документів періоду І Світової війни бачимо переважно друковані *відозви* та *листівки* українською, польською та російською мовами. Серед відозв: [Polska Organizacja Narodowa]. Odezwy (Варшава; Сосновєц, 1914–1917), Відозви (Odezwy), видані поза Польщею (Париж, Цюрих, 1914–1916), «Увага до силян», [Остріг, 1917], «Про незалежну Польську Державу» (Варшава, 1918), «До українського народу Галичини» (Львів, 1920), «До робітників, селян, жінок і всіх добрих людий» (1920), Головний Повстаньческький Комітет Волині і Поділля. Відозви до червоноармійців, євреїв та громадян УНР (1921) та ін. Серед листівок: «Wolna Warszawa» (1915), «Armja Wyzwolenia» [1917], «Do społeczeństwa polskiego!» (Львів,1918). «Гей, братья казаки, орлы степные ...», [1919], «До Кубанських козаків», «Русские солдаты!» [1916], Українська Народна Республіка. Накази, відозви, оголошення, листівки (1918, 1919), «Рабочие, крестьяне погибающей России – опомнитесь!», [1920], Антисоветские листовки на русском языке (1920), Українська Народна Республіка. Листівки антирадянського змісту, (б. д., б. м.), Листівки польські (Варшава, 1917, 1919, 1920), Листівки польські антирадянські (Варшава, 1920), «Смерть польской буржуазии!» (Москва, 1920), листівки з прізвищем Троцького (Москва, 1920), «Три євреї» [листівка, що захищає Троцького] [(Поділля, 1920)], польські пропагандистські матеріали (1918) та ін.

У корпусі документів часу ІІ Світової війни звернемо увагу на такі: Aufbau der Rechtspflege in Distrikt Galizien vom 1.8.1941, Aufbau der Ukrainischen Volksgemeinschaft in Generalgonvernement, [1941],

Bericht über die Tätigkeit der Lemberg-Land … (Львів, 1942), Генерал-губернаторство. Розпорядження бургомістра (1942), Denkschrift [über die ukrainische Bevölkerung Galiziens], 21.X.1941, Львів (машинопис), «Żydowska samopomoc społeczna». [Матеріали] (Львів, 1942, машинопис), Jüdische Gemeinde d. St. Lemberg. [Матеріали] (Львів, 1941–1942), Міська управа Львова. Лист до парохів усіх церков у Львові (Львів, 1942), Оголошення [окружного старости Львова] (Львів, 1942), [укр. та пол. мовами], Театральні вистави у Львові в період німецької окупації. Програми ([Львів, 1941–1944)], Українське співробітництво з німецькими властями. [Зрадники-фашисти] (1941), Український Допомоговий Комітет. Адреси Українських Комітетів... (Львів, 1943), Український Центральний Комітет. [Відозва до українців] (Львів, 1944), Відозва до населення міста Львова 20 липня 1944 р. (нім., укр. та пол. мовами), Український Центральний Комітет. Управа відділу у Львові. Листування, матеріали (Львів-Варшава, рукописи, машинопис, фото), Центральне об'єднання праці українських інженерів і техніків (ЦОПУІТ). Листування (Львів, 1943) та ін.

Враховуючи особливу цінність та значимість, із загального масиву повернених зі спецфонду матеріалів завідувачка відділу рукописів М. Дядюк виділила та окремо зареєструвала такі тематичні блоки документів:

а) з історії діяльності ОУН-УПА у 1940–1944 рр.;

б) листівки, летючки, відозви, звернення ОУН, УПА, УЦК, УНО;

в) пресові та книжкові видання ОУН;

г) матеріали про добровольчу дивізію СС «Галичина»;

д) клепсидри, фото, поштівки українських державних, військових та політичних діячів.

Так, серед вилучених організаційних матеріалів ОУН знаходимо, зокрема, такі: «Політична програма та устрій Організації Українських Націоналістів» (друк., 1940, 1941), «Устрій Організації Українських Націоналістів (ОУН)» (друк., 1940), «Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Напрямні ОУН» (друк., маш., [1941]), «Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Політичні вказівки» (друк., [1941]), «Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Інструкція служби безпеки» (друк., [1941]), «Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Пропагандивні вказівки на передвоєнний час, на час війни й революції та на початкові дні державного будівництва»

(друк., [1941]), «Організація Українських Націоналістів. Постанови II-го Великого Збору ОУН» (С. Бандери) (друк., квітень 1941), «Організація Українських Націоналістів. Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН (С. Бандери)» (друк., серпень 1943), «Організація Українських Націоналістів. Ідеологічно-політичний вишкіл. Ч. I: Україна (історія і значення національної назви)» (маш., б. д.), «Організація Українських Націоналістів. Ідеологічно-політичний вишкіл. Ч. II: Націоналізм, як суспільно-політичний рух» (маш., б. д.), «Організація Українських Націоналістів. Чому була потрібна чистка в ОУН. Ч. I: З ким підемо, з ким не підемо ніколи» (маш., б. д.), «Організація Українських Націоналістів. Чому була потрібна чистка в ОУН. Ч. II: В ім'я правди» (маш., б. д.), «Організація Українських Націоналістів. Чому була потрібна чистка в ОУН. Ч.III: Другий архів Сеника» (маш., б. д.), «Короткий курс ідеольогії українського націоналізму в юнацтві» (маш., [1941]) та ін.

До спецфонду було забрано чималу кількість аркушівок – екстрено випущених у різний час інформаційних листків, листівок, летючок із короткими повідомленнями, а також відозв, звернень, закликів до широких мас населення від імені українських визвольних організацій або окремих осіб. Серед них: «Український Народе!» (заклик Краєвої Екзекутиви ОУН на ЗУЗ[8], маш., 1933), «Українці! Гуцули! Горді й відважні сини українських Карпат!» (звернення членів Краєвої Екзекутиви ОУН на ЗУЗ, маш., 1933), «Український народе!» (листівка Краєвої Екзекутиви ОУН на ЗУЗ, маш., 1934), «Українське селянство!» (летючка ОУН, друк., б. д.), «Українському громадянству під розвагу» (летючка Українського Національного Комітету, маш., 1941), «Українці!» (звернення голови Проводу Українських Націоналістів Андрія Мельника, маш., 1941), «Українці! Селяни! Робітники! Службовці!» (звернення ОУН, друк., 1941), «Українці!» (летючка Повітової Екзекутиви ОУН, друк., 1941), «Українська Родино!» (летючка проводу ОУН з нагоди Різдва, друк., 1942), «Зелене свято невмирущости» (летючка ОУН-мельниківців, маш., 1942), «До українського громадянства» (звернення від групи колишніх членів ОУН, маш., 1943), «Білоруський народе!» (летючка Головного Командування УПА (друкарня УПА «Воля народам», 1943), «До членів Українського Національного Об'єднання

[8] ЗУЗ – західноукраїнські землі.

й всіх Українців Відня й околиці! Українці й Українки!» (заклик голови Управи філії УНО у Відні Дмитра Равича, маш., 1941), «До членства Українського Національного Об'єднання в Німеччині! Українські націоналісти!» (обіжник, маш., 1941) та ін.

Під строгою забороною та обмежувальними грифами у спецфонді зберігали пресові та книжкові видання ОУН, які побачили світ під час німецької окупації. Це, зокрема, такі: «Революція йде!»: часопис опозиційної фракції ОУН (б) (маш., листопад 1942 р.), «Ідея і чин» / видає провід Організації Українських Націоналістів (друк., 1943. Рік ІІ, № 2–4), «За українську державу» (маш., 1944. Рік І. Ч. 3), «У бій!» / орган Проводу ОУН і повітової Управи (Косів, 1941. Ч. 1), «Вісник української інформаційної служби» (маш., 1942) та ін.

Серед вилучених друків ОУН – два видання із серії «Інформаційна бібліотека»: «Ідель-Урал» (Ч. 3) та «Кавказ. Народи Кавказу, їхня історія та боротьба за волю» (Ч. 4), світоглядно-ідеологічна праця Д. Мирона-Орлика «Ідея і чин України» (на правах рукопису, 1940), брошура з нагоди 50-річчя від дня народження А. Мельника «Українська суспільність вождеві» (ротатор, 1941), видання української діаспори: Сціборський М. «Націократія» (Париж, 1935), «Ідея в наступі»: альманах (Париж, 1937), Кардаш Д. «Евген Коновалець» (Прага, 1941) та ін.

Поміж матеріалів часу ІІ Світової війни, що підлягали строгому засекреченню у спецфонді, знаходимо кілька документів, що стосуються створення добровольчої дивізії СС «Галичина»: «Провідні думки для промовців при набірних комісіях до Стрілецької Дивізії «Галичина» (друк., 28 квітня 1943 р.), «Урочистий акт в Перемиській Окрузі з нагоди створення СС Стрілецької Дивізії «Галичина» (друк., 7 травня 1943 р.), фрагмент опису проходження Академії та відправки добровольців стрілецької дивізії «Галичина» Яр. Білинського (маш., 22 липня 1943 р.), лист невстановленої особи (батько добровольця) до Боєвої Управи Стрілецької Дивізії «Галичина» від 19 вересня 1943 р. з проханням забезпечити харчами добровольців на вишколі в Пусткові. (маш., рук.).

У фондах періодики спецвідділу зберігався майже повний річний комплект тижневика Військової Управи «Галичина» для добровольців Стрілецької Дивізії «Галичина» та їхніх родин п. н. «До перемоги» (Львів, 1944. Ч. 1–18, 21–28, 31, 35, 47), гранки газети

дивізії СС «Галичина» «Український доброволець» за 1944 р. та єдине число однодневки «До зброї» (Станіславів, 1943, 15 травня).

У фондах спецвідділу було багато вилучених особистих документів, зокрема таких осіб: *Гординський Святослав.* Біографічна довідка (1933), *Дорошенко Володимир.* Посвідка комісара-управителя, видана 21.I.1942 р., *Дорошенко Дмитро.* Особовий листок, заповнений 2.07.1942 р. (Прага), *Зленко Петро.* Біографія [(1933, Прага)], *Кисілевська Олена.* Автобіографія (1931, Коломия), *Міхновський Микола.* Біографія. Рукопис (4 арк.), *Назарук Осип.* Автобіографія (5 арк.), *Наріжний Симон.* Особовий листок (1941, Прага), *Оглоблин Олександр.* Коротка автобіографія (1943, Львів), *Січинський Володимир.* Особовий листок, заповнений 7 червня 1942 (Прага), *Сліпий Йосип.* Підпис на ряді документів у справі кондомініуму, *Слюсаренко Федір.* Особовий листок, заповнений 5 липня 1942 (Прага), *Срібний Федір.* Життєпис (б. д, б. м.), *Сатурський Михайло*, містоголова Львова. Нічна перепустка (1914, Львів), *Степанів Олена*. Особисті фотографії (12 од.), *Шугаєвський Валентин.* Короткий життєпис (1943, Львів), *Яковлів Андрій.* Особовий листок, заповнений 2 липня 1942 (Прага) та ін.

Вилучали до спецвідділу також клепсидри, поштівки, фотокартки відомих українських державних, військових та політичних діячів, зокрема: Степана Бандери, Івана Климіва «Легенди», Костя Левицького, Андрія Мельника, Дмитра Мирона «Орлика», Омеляна Сеника «Грибівського», Миколи Сціборського, Ярослава Стецька та ін.

Висновки. Отже, з моменту створення у лютому 1940 р. Львівської філії Бібліотеки АН УРСР до середини 1980-х рр. проводили постійні ревізії її рукописних фондів. Усе, що не вписувалося в рамки радянської ідеології, мало бути вилученим, надійно схованим і недоступним для читачів і дослідників. Загалом за вказаний період із фондів відділу рукописів ЛНБ до спецфонду було передано більше 1000 од. документів різного тематичного спрямування, які попередньо зберігалися в окремих особових архівах та колекційних збірках. Після розформування спецвідділу у 1991–1992 р. вилучені у різний час документи було повернено до відділу рукописів.

1. Акти на літературу, передану зі спецфонду у 1989 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. Неопрацьовані справи. 69 арк.

2. Белей Л. «Книга, що в ній є все». 2015. 3 січ. URL: https://tyzhden.ua/knyha-shcho-v-nij-ie-vse/ (дата звернення: 13.09.2022).

3. Документи про роботу відділу рукописів за 1991 р. (план, річний звіт, цифрові показники) // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. Оп. 1. Спр. 2752. 61 арк.

4. Дядюк М. Відділ рукописів. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника* : зб. наук. праць. Львів, 2010. Вип. 2 (18). С. 426–468.

5. Мороз О. Архів Є.-Ю. Пеленського. *Євген-Юлій Пеленський. Життєписно-бібліографічний нарис.* Львів, 1994. С. 63–70. (Визначні діячі НТШ ; № 4).

6. Протоколи виробничих нарад при директорі за 1977 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. Оп. 1. Спр. 2205. 114 арк.

7. Протоколи засідань Вченої Ради Бібліотеки за 1974 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. Оп. 1. Спр. 1894. 66 арк.

8. Трегуб М. Епістолярій архіву редакції «УЗЕ» – джерело української біографістики. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* : [зб. наук. праць]. Львів, 2003. Вип. 11. С. 303–310.

References

1. Akty na literaturu, peredanu zi spetsfondu u 1989 r. [Certificates for literature transferred from the special fund in 1989] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Arkhiv. Neopratsovani spravy. 69 fol. [in Ukr].

2. Belei, L. (2015, January 3). “Knyha, shcho v nii ye vse” [“A book that has everything in it”]. Retrieved from: https://tyzhden.ua/knyha-shcho-v-nij-ie-vse/. [in Ukr].

3. Dokumenty pro robotu viddilu rukopysiv za 1991 r. (plan, richnyi zvit, tsyfrovi pokaznyky) [Dokuments on the work of the manuscripts department for 1991 (plan, annual report, digital indikators] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Arkhiv. Inventori 1, file 2752, 61 fol. [in Ukr].

4. Diadiuk, M. (2010). Viddil rukopysiv [The Manuscript Department]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoi biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka* : zb. nauk. prats. Lviv, 2 (18), pp. 426–468 [in Ukr].

5. Moroz, O. (1994). Arkhiv Ye.-Yu. Pelenskoho. Yevhen-Yulii Pelenskyi. Zhyttiepysno-bibliohrafichnyi narys [Ye.-Yu. Pelensky’s archive]. Lviv, pp. 63–70. (Vyznachni diiachi NTSh ; 4). [in Ukr].

6. Protokoly vyrobnychykh narad pry dyrektori za 1977 r. [Protokols of production meetings with the director for 1977] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Arkhiv. Inventori 1, file 2205, 114 fol. [in Ukr].

7. Protokoly zasidan Vchenoi Rady Biblioteky za 1974 r. [Protokols of meetings of the library’s akademik council for 1974] // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Arkhiv. Inventori 1, file 1894, 66 fol. [in Ukr].

8. Trehub, M. (2003). Epistoliarii arkhivu redaktsii “UZE” – dzherelo ukrainskoi biohrafistyky [The epistolary of the archives of the editorial board of “UGE” as a source of Ukrainian biographical studies]. *Zapysky Lvivskoi naukovoi biblioteky im. V. Stefanyka* : [zb. nauk. prats]. Lviv, 11, pp. 303–310. [in Ukr].

Lesia Kusyi, Candidate of Sciences in Social Communications, Scientific Researcher in Manuscript Department of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Documents from the Manuscript Department in the Special fund of Vasyl Stefanyk Lviv Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialistic Republic

In May 1940, the Soviet authorities founded the Special fund in the Lviv branch of the Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. The goal of a new department was to ensure the ideological purity of the Library's collections. The Special fund existed for almost half a century. It was an autonomous structural department of the Library with limited access for even the Library's employees. The aim of the Special fund was a concentration of information that was prohibited for free use according to the official orders of the censorship authorities. Prohibitory measures affected specific printed, handwritten and other documents in the field of Library, archival and museum studies.

The Soviet police (NKVD) controlled all manuscript collections within the Special fund right from the foundation of the Lviv branch of the Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Every archival collection was under suspicion of having ideologically harmful information.

The paper deals with a subject analysis of archival documents removed for ideological reasons from the storages of the Manuscript Department to the Special fund. For decades these archival documents were unavailable to scholars.

The most numerous seizures of handwritten documents in the Library were carried out during the so-called “period of stagnation and crisis of Soviet society” (1975–1983). From the foundation in February 1940 until the mid – 1980s, more than 1,000 items from personal collections of the Manuscript Department were withdrawn to the Special Fund. The Special Fund was disbanded in 1991–1992, and all the seized documents were returned to the Manuscript Department storages.

Keywords: *Lviv branch of the Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Vasyl Stefanyk Lviv Scientific Library, Manuscript Department, library censorship, Special fund, personal archival collections.*